

**ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

з дисципліни

**«ЕЛЕКТОРАЛЬНА
КОМПАРАТИВІСТИКА»**

(для аспірантів)

Київ – 2019

Підготовлено завідувачем кафедри філософії та політології
Ю. О. Мелковим

Затверджено на засіданні кафедри філософії та політології
(протокол № 8 від 22.03.18)

Схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту міжнародних
відносин та соціальних наук МАУП (протокол № 8 від 29.03.18)

Мелков Ю. О. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Електоральна компаративістика» (для аспірантів). – К. : «Вид. дім «Персонал», 2019. – 19 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, зміст самостійної роботи з навчальної дисципліни «Електоральна компаративістика», орієнтовну тематику рефератів, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Ю. О. Мелков, 2019

© Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2019

© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2019

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Дисципліна «Електоральна компаративістика» виступає як один із засадничих предметів вивчення курсу професійної підготовки здобувача ступеня доктора філософії у галузі політичної науки. Безпосереднє волевиявлення громадян, найвищим виявом якого є вибори, відіграє пріоритетну роль у регулюванні суспільного розвитку, виконує функцію реального механізму формування органів влади, сприяє залученню громадян до управління державними справами, створює умови для подолання відчуженості людини від влади. Однак у сьогоденному світі досягнення реальної демократії є як ніколи, проблематизованим, і множинність шляхів і спроб втілення народного волевиявлення становить складну систему переплетіння раціональних настанов і універсальних приписів із локальними умовами, дослідження яких є необхідним для набуття практично орієнтованого наукового знання щодо подальших тенденцій і напрямку розвитку як демократії, так і політичної сфери життя людини загалом.

Мета курсу «Електоральна компаративістика» відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» та положень «Програми забезпечення якості освіти у ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом» - поглиблення аспірантами знань з виборчих систем шляхом їх порівняльного вивчення та оцінювання, всебічного розгляду процесів їх функціонування та трансформації, моделей електоральної поведінки; формування загального уявлення про основні проблеми електоральної компаративістики.

Завданням курсу «Електоральна компаративістика» є досягнення того, щоб у результаті його вивчення аспірант мав *знати*:

- види та методи порівняльних електоральних досліджень;
- характерні особливості моделей демократії;
- основні періоди розвитку демократичних індексів, їх конкретні показники;
- різновиди основних типів виборчих систем та їх застосування на практиці в різних країнах світу; комплекс параметрів, які описують виборчі системи; механізм впливу виборчої системи на поведінку виборців;
- зв'язок між виборчими системами та процесами і станом політичного плюралізму, конкуренції і характером політичної системи суспільства;
- специфіку процесу трансформації виборчої системи в Україні;

вміти:

- критично оцінювати існуючі теоретичні моделі демократії, застосовувати різні індекси демократії для аналізу розвитку і вимірювання демократії в різних країнах світу;
- виявляти основні тенденції електоральної поведінки залежно від характеру виборчої системи;
- на підставі визначення інституціональних характеристик виборчих систем прогнозувати масштаб участі населення у виборах, можливості

для впливу виборців на результати голосування; аналізувати динаміку виборчого процесу, електоральних уподобань користуючись індексом електоральної рухливості (index of electoral volatility);

- користуючись «законами Дюверже» встановлювати зв'язок між електоральним режимом та партійною системою;
- зіставляти етапи трансформації виборчої системи України.

Програма дисципліни «Електоральна компаративістика» для аспірантів за складається із трьох модулів.

Модуль I. Порівняльно-електоральні дослідження як напрям політичної науки.

Модуль II. Філософія демократії та феномен виборів.

Модуль III. Виборчі системи зарубіжних країн.

Значну увагу під час вивчення дисципліни «Електоральна компаративістика» приділено *самостійній роботі аспіранта*, від якого вимагається, по-перше, самостійне опрацювання першоджерел з курсу – основних праць класичних і сучасних мислителів, що досліджували феномен політичних виборів, як-то Арістотель, Жан-Жак Руссо, Шарль-Луї де Монтеск'є, Джеймс Медісон, Моріс Дюверже, Карл Поппер, Юрген Габермас, Аренд Лейпхарт, Френсіс Фукуяма, Самуель Гантігтон, Кроуфорд Макферсон, Бенджамен Барбер та ін. По друге, ще більш важливим і змістовним з точки зору курсу виявляється проведення аспірантом самостійних порівняльних досліджень систем виборів, які існують на сьогодні в різних країнах світу як у плані їх законодавчої бази, так і в аспекті практичних особливостей їх реалізації.

У результаті вивчення дисципліни «Електоральна компаративістика» аспіранти, таким чином, оволодівають понятійно-категоріальним апаратом порівняльних досліджень феномену виборів, вивчають найважливіші методологічні підходи щодо розуміння сутності демократії, навчаються бачити багатоманітність можливих моделей демократичного устрою суспільства та притаманні їм суперечності, набувають навичок аналізу складних процесів демократичних трансформацій у сучасному суспільстві, в тому числі й українському, та необхідні знання для справи практичної реалізації таких процесів і керування ними.

Міжпредметні зв'язки. Предмет вивчення дисципліни «Електоральна компаративістика» тісно пов'язаний із проблематикою інших дисциплін, знання яких може допомогти аспіранту при вивченні цього курсу. Зокрема, простежується взаємозв'язок теорії пізнання з такими курсами, як «Вибори та виборчі системи», «Політична історія світу», «Політологія», «Філософія політики», «Практична політологія», «Соціальна філософія», «Історія та теорія демократії».

Метою організації самостійної роботи аспірантів є формування у майбутніх докторів філософії навичок самостійного здобуття знань у галузі електоральної теорії та самостійного компаративного аналізу політичних процесів демократизації сучасного суспільства та виборчих систем у різних країнах і за різних умов; така мета передбачає оволодіння уміннями та

навичками формулювати зміст і мету власного дослідження, організовувати самоосвіту, вміння по-новому підходити до вирішення питань, оптимізувати пізнавальну і розумову активність, виявляти здатність до творчого та аналітичного мислення. Важливість принципу індивідуального пошуку знань пояснюється його сприянням розвитку допитливості, зацікавленості, орієнтуванням на дослідницьку роботу теоретичного або дослідного рівнів і зближенням самостійної роботи з науковим пошуком. Спираючись на даний принцип, викладач бере активну участь в організації самостійної роботи студентів, співвідносячи її з навчально-освітньою діяльністю в аудиторії.

Зміст самостійної роботи аспіранта над темами в межах дисципліни «Електоральна компаративістика» визначається її навчальною програмою, методичними матеріалами, тематикою для написання контрольних та реферативних робіт. Самостійна робота аспіранта забезпечується працями, визначеними як першоджерела для обов'язкового опрацювання, системою навчально-методичних засобів (підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій викладача, практикумом тощо). Методичні матеріали передбачають можливість самоконтролю з боку аспіранта, його здатність до опрацювання як наукової, так і публіцистичної літератури.

Самостійна робота аспіранта над засвоєнням навчального матеріалу з дисципліни «Електоральна компаративістика» може проводитися в бібліотеці МАУП, Національній парламентській бібліотеці, Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського, а також у віртуальних бібліотеках мережі Інтернет. В останньому випадку опрацювання літератури як переліченої в основному та додатковому списках рекомендованих джерел, що додається, так і такої, що знаходиться самостійно, потребує особливої уваги відповідно до норм і правил пошуку наукової інформації та методології демаркації наукового та ненаукового (псевдонаукового) знання. Засвоєння під час здійснення самостійної роботи найважливіших і найскладніших питань зі змісту навчальної дисципліни перевіряється у формі загальної дискусії та обговорень в аудиторії, зокрема, під час проведення семінарських занять.

Самостійна робота студентів над темами в межах дисципліни «Електоральна компаративістика» передбачає:

1. самостійне вивчення частини курсу шляхом конспектування лекцій, написання контрольних робіт, рефератів, повідомлень, виступів на семінарських заняттях;
2. роботу з першоджерелами наукового та публіцистичного характеру, підручниками та періодичною літературою;
3. позааудиторну роботу – участь в обговореннях важливих питань на студентських конференціях, олімпіадах, конкурсах тощо.

Самостійна робота аспірантів контролюється так само, як і навчальний матеріал, що опрацьовується під час навчальних занять.

ЗМІСТ
дисципліни
«ЕЛЕКТОРАЛЬНА КОМПАРАТИВІСТИКА»

Змістовий модуль I. Порівняльно-електоральні дослідження як напрям політичної науки

Тема 1. Теоретико-методологічні основи порівняльних електоральних досліджень

1. Предмет та завдання дисципліни «Електоральна компаративістика».
2. Методологія вивчення історії демократичного та виборчого процесу, його періодизація.
3. Феномен народовладдя та народоправства й інститут представництва.
4. Демократія як ідеал, як теоретична модель суспільного устрою та як політична практика.
5. Суб'єкт і об'єкт виборчого процесу.
6. Інститут виборів, його основні складові та основні етапи електорального процесу.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Основні методи порівняльного дослідження електорального процесу.
2. Поняття народоправства у політичній науці.
3. Електоральний процес як форма демократизації суспільства: переваги та недоліки.

Питання для самоконтролю

1. Предмет і методи електоральної компаративістики як галузі політичної науки.
2. Демократія як ідеал суспільно-політичного устрою.
3. Поняття «народу» та «влади» в їх історичній динаміці.
4. Прямі і непрямі вибори: порівняльна характеристика.
5. Структурні компоненти інституту виборів та їх характеристика.
6. Основні етапи виборчого процесу, їх характеристика.

Література [15; 24; 33; 48; 53; 75]

Тема 2. Історичні та сучасні типи інститутів представництва

1. Представницька демократія Стародавньої Греції та Стародавнього Риму та політико-філософські погляди античних мислителів.
2. Виникнення парламенту.

3. Політична філософія доби Середньовіччя та Відродження: теорії Т. Мора, Т. Кампанели, Н. Макіавеллі.
4. Ідеї демократичного розвитку Нового часу. Вчення Дж. Локка, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Л. де Монтеск'є.
5. Концептуалізація демократії на основі раціоналізму доби Просвітництва.
6. Становлення західної демократії ХІХ ст.: Т. Джефферсон, Дж. Медісон, А. де Токвіль, Дж. Ст. Мілль.
7. Критика лібералізму з боку консерваторів і соціалістів.
8. Соціал-демократична теорія та практика.
9. Історичні традиції народного зібрання, демократії та виборів в Україні від давнини до сьогодення.
10. Феномен «постдемократії».

Орієнтовна тематика рефератів

1. Зародження інституту представництва за Античної доби.
2. Роль ліберальної теорії у становленні та розвитку інституту представництва.
3. Історія демократії в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Особливості електоральної системи Античності.
2. Античні філософи про загрози демократії.
3. Доля ідеї демократії за епохи Середньовіччя.
4. Демократичні традиції у політичній спадщині Київської Русі.
5. Вибори в політичній практиці Запорозької Січі та Гетьманщини.
6. Дж. Локк про свободу індивіда як мету демократичної держави.
7. Ж.-Ж. Руссо як ідеолог демократії.
8. Вплив ідей Ш. Л. де Монтеск'є на розвиток теорії демократії.
9. Раціоналізм та становлення класичної теорії демократії.
10. Демократичні ідеали Кирило-Мефодіївського товариства.
11. Феномен «народоправства» в історії слов'янських народів.
12. Ліберально-демократичний зміст політичної концепції М. Драгоманова.
13. Демократичні ідеї, обґрунтування визначальної ролі громад у суспільно-політичній спадщині І. Франка.

Література [1; 17; 22; 27; 39; 48; 63; 66; 69]

Змістовий модуль II. Філософія демократії та феномен виборів

Тема 3. Філософія демократії: репрезентативна модель

1. Філософія демократії та її зв'язок з електоральною компаративістикою.
2. Особливості репрезентативної (представницької) демократії.
3. Трансформація класичної демократії та ідеологія лібералізму.
4. Демократія елітарна та егалітарна.
5. Теорія «авангарду» за доби Модерну та за часів сьогодення.
6. Конкурентна та плюралістична моделі демократії.
7. Суперечності функціонування «вестмінстерської» моделі демократії у сучасному світі.
8. Мажоритарна та консенсусна моделі демократії.
9. Концепція поліархії.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Історія поширення «вестмінстерської» моделі демократії у сучасному світі.
2. Демократія у багатоскладних суспільствах за А. Лейпхартом.
3. Теорія «політичного авангарду»: за та проти.

Питання для самоконтролю

1. Консервативна критика демократії.
2. Феномен «постдемократії».
3. Прямі і непрямі вибори: порівняльна характеристика.
4. Переваги і недоліки представницької політичної системи суспільства.
5. Теорія «авангарду» та концепція елітарної демократії.
6. Процедурна демократія та система виборів.
7. Основні риси «вестмінстерської» (мажоритарної) та консенсусної моделі демократії.
8. Вибори як знаряддя політичного маніпулювання. Шляхи та чинники нейтралізації маніпуляції.

Література [10; 19; 29; 41; 44; 45; 54; 62; 73]

Тема 4. Учасницька демократія та інші альтернативні моделі демократії

1. «Пряма» демократія як реальне народовладдя: теорія, практика, сучасність.

2. Соціальна демократія.
3. Моделі «сильної», радикальної та деліберативної (дорадчої) демократії.
4. Проблема популізму та авторитарна демократія.
5. Демократія та компетентність.
6. Демократія «grassroots» і демократія «на робочому місці».

Орієнтовна тематика рефератів

1. Проблема реалізації ідеї «прямої» демократії: історія та сучасність.
2. Концепція деліберативної демократії за Ю. Габермасом.
3. Феномен меритократії та ідеї щодо співвіднесення демократичного виборчого процесу із забезпеченням компетентності влади.

Питання для самоконтролю

1. Теорія учасницької демократії.
2. Демократія «на робочому місці» та демократія «grassroots».
3. Соціальна демократія: традиції та сучасність.
4. Концепція радикальної демократії.
5. Авторитарна демократія та популізм у сучасній політичній практиці.

Література [8; 18; 19; 43; 46; 49; 50; 52; 54]

Тема 5. Особливості демократичних перетворень у сучасному світі

1. Теорія виборів та процеси демократизації за доби сьогодення.
2. Теорія «хвиль демократизації» (С. Гантінгтон) та ідея «кінця історії» (Ф. Фукуяма).
3. Держава та громадянське суспільство.
4. Концепція інформаційного суспільства, передумови його становлення та особливості розвитку.
5. «Електронна демократія» та «електронний уряд» як засоби віртуалізації процесу виборів і демократизації суспільства.
6. Демократія національна, транснаціональна та локальна.
7. Електоральна децентралізація: особливості суспільних трансформацій та концепції глобалізації, глокалізації та альтермондіалізації.

Орієнтовна тематика рефератів

1. «Кінець історії»: наукова концепція чи ідеологія?
2. Реальність і перспективи електронної демократії.
3. Громадянське суспільство та держава: партнери чи суперники?

4. Феномен глобалізації та його вплив на електоральний процес.

Питання для самоконтролю

1. Особливості демократичних трансформацій у сучасній Україні.
2. Роль громадянського суспільства в утвердженні демократії.
3. Феномен електронного голосування.
4. Становлення системи місцевого самоврядування в Україні.

Література [20; 21; 26; 50; 53; 57; 58]

Змістовий модуль III. Виборчі системи зарубіжних країн

Тема 6. Функціонування різновидів мажоритарної, пропорційної та змішаної системи

1. Мажоритарна система: одномандатна, багатомандатна і преференційна (на прикладах країн).
2. Мажоритарна система абсолютної більшості (МСАБ) і мажоритарна система відносної більшості (МСВБ).
3. Різновиди пропорційної системи: пропорційна виборча система на загальнодержавному рівні та пропорційна виборча система, яка засновується на багатомандатних округах.
4. Змішані різновиди виборчої системи.
5. Переваги та недоліки наявних виборчих систем та основні напрями подальших наукових досліджень.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Основні типи виборчих систем у сучасному світі.
2. Функціонування мажоритарної системи на прикладі окремої країни.
3. Преференційна мажоритарна виборча система.

Питання для самоконтролю

1. Поняття виборчої системи. Класифікація виборчих систем.
2. Мажоритарна виборча система: переваги та недоліки
3. Пропорційна виборча система: переваги та недоліки.
4. Змішана виборча система: переваги та недоліки.

Література [7; 12; 15; 23; 34; 38; 47]

Тема 7. Суб'єктність виборчого процесу та дослідження поведінки виборця

1. Проблема суб'єктності електорального процесу.
2. Політична культура, її структура.
3. Еволюція феномену демосу.
4. Референдуми та плебісцити як форми виборів.
5. Вивчення поведінки виборців як один із пріоритетних напрямів компаративно-електоральних досліджень.
6. Амбівалентність виборчих технологій: раціональне та ірраціональне в сучасних виборчих кампаніях у різних країнах світу.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Виборець: суб'єкт чи об'єкт електорального процесу?
2. Доля референдумів у світі сьогоденної політики.
3. Ірраціональна поведінка виборців та феномен сучасної політичної технології.

Питання для самоконтролю

1. Проблема суб'єктності електорального процесу.
2. Політична культура та її структура.
3. Референдуми та плебісцити як форми виборів.
4. Вивчення поведінки виборців як напрям компаративно-електоральних досліджень.
5. Раціональне та ірраціональне в сучасних виборчих кампаніях у різних країнах світу.

Література [14; 24; 28; 30; 40; 55; 64]

Тема 8. Групи електорату та моделі електоральної поведінки

1. Ментальні та традиційні характеристики у виборчому процесі.
2. Місце і роль політичних традицій у формуванні оригінальних прикладів виборчих систем.
3. Патріархальний, підданський та активістський типи політичної культури.
4. Пасивна і активна політична культура.
5. Порівняльний аналіз взаємозв'язку партійних та електоральних систем (закони М. Дюверже).
6. Моделі ідентифікації виборця та моделі голосування.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Виборчий ценз в історії та сьогодні.
2. Політична культура та її основні різновиди.
3. Основні моделі голосування на виборах.

Питання для самоконтролю

1. Основні моделі ідентифікації виборців.
2. Вибори та голосування: спільні і відмінні риси понять.
3. Порівняльний аналіз взаємозв'язку партійних та електоральних систем (закони М. Дюверже).
4. Пасивна і активна політична культура.
5. Поняття виборчого цензу. Основні виборчі цензи.
6. Основні принципи проведення виборів у демократичному суспільстві.

Література [12; 19; 21; 29; 30; 42; 75; 76]

Тема 9. Виборчі системи та виборчі технології у країнах світу

1. Виборчі системи в регіонально-політичному аспекті.
2. Регіональні виміри виборчих систем (європейська, англо-американська виборчі системи) і регіональні аспекти електоральних традицій.
3. Особливості мусульманської політичної культури.
4. Порівняльний аналіз неоконсервативних, неоліберальних, соціалістичних і соціал-демократичних політичних цінностей.
5. Зміна виборчої системи: передумови і технології реалізації.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Європейська виборча система на прикладі країни ЄС.
2. Інститут виборців у США: перешкода чи запорука демократії?
3. Політичні цінності в сучасному світі.

Питання для самоконтролю

1. Історія становлення інституту виборів на Заході.
2. Виборча система сучасних США.
3. Виборча система Японії.
4. Виборчі системи і виборчі технології ісламських країн.
5. Системи політичних цінностей у сучасному світі.

Література [2; 4; 7; 12; 34; 38; 40; 68; 75; 78]

**Тема 10. Процес трансформації виборчої системи в Україні:
порівняльна характеристика основних етапів**

1. Особливості становлення виборчої системи в незалежній Україні.
2. Конституція і виборча система України.
3. Нормативні документи про вибори державних органів України, їх аналіз.
4. Формування традицій українського парламентаризму.
5. Основні тенденції та перспективи розвитку виборчої системи України.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Історія та традиції української демократії.
2. Зміни виборчої системи в Україні в 1991–2018 рр.
3. Основні напрями та перешкоди демократизації української політичної системи.

Питання для самоконтролю

1. Інститут виборів в Україні: історичний аспект.
2. Організація і проведення виборів за часів СРСР.
3. Основні напрями подальшого розвитку досліджень з електоральної компаративістики.

Література [2; 5; 6; 16; 25; 35; 40; 56; 57]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Античная демократия в свидетельствах современников. – М. : Ладомир, 1996. – 382 с.
2. Баранов А. В. Избирательные системы Российской Федерации и Украины: реформы в начале XXI в. и их политические эффекты // Человек. Общество. Управление. – 2013. – № 3. – С. 87–99.
3. Бебик В. М. Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг : навч.-метод. посіб. – К. : МАУП, 2001. – 216 с.
4. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального. - Пер. с фр. – Екатеринбург : Editions DENOEL, 2000. – 96 с.
5. Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Л.Українки, 2007. – 520 с.
6. Варзарь И. М. Политический провинциализм под аналитико-мизантропическим углом зрения // Наук. пр. МАУП. - Серія: Політичні науки. – 2017. – Вип. 1 (52). – С. 5–26.
7. Выборы в мире: избирательные системы / И. Б. Борисов, А. Г. Головин, А. В. Игнатов. – СПб.: ИВЭСЭП, 2015. – 200 с.
8. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії. - Пер. з нім. – Л. : Астролябія, 2006. – 416 с.
9. Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика. – К. : Персонал, 2011. – 228 с.
10. Головатий М. Ф. Політичний менеджмент: навч. посіб. – К. : Персонал, 2010.
11. Даль Р. Демократія та її критики. - Пер. з англ. – Х. : Каравела, 2002. – 440 с.
12. Дюверже М. Политические партии. - Пер. с фр. – М. : Акад. проект, 2000. – 538 с.
13. Зиновьев А. А. На пути к сверхобществу. – СПб. : Изд. дом «Нива», 2004. – 608 с.
14. Кагарлицкий Б. Ю. Восстание среднего класса. – М. : Ультра.Культура, 2003. – 320 с.
15. Климкова І. І., Остапенко М. А. Вибори і виборчі системи: навч. посіб. – К.: Персонал, 2011. – 160 с.
16. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство. – К. : Час друку, 2011. – 132 с.
17. Ковалевский М. М. Происхождение современной демократии: в 4 т. – М. : Товарищество Тип. А. И. Мамонтова, 1895–1897. – Т. 1. – 660 с.; Т. 2. – 582 с., Т. 3. – 342 с., Т. 4. – 374 с.
18. Кок Х. Что такое демократия? - Пер. с датск. – [Копенгаген :] Датский Ин-т культуры; Систайм, 1993. – 88 с.
19. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: Сравнительное исследование. - Пер. с англ. – М. : Аспект-Пресс, 1997. – 288 с.
20. Лэш К. Восстание элит и предательство демократии. - Пер. с англ. – М. : Логос; Прогресс, 2002. – 224 с.

21. Мак-Грю Е. Транснаціональна демократія: теорії і перспективи. - Пер. з англ. // Демократія: Антологія. – К.: Смолоскип, 2005. – С. 1025–1050.
22. Медісон Дж. Основи демократичного врядування. - Пер. з англ. // Демократія: Антологія / [упоряд. О. Проценко]. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 383–396.
23. Мейнваринг С. Президентское правление, многопартийность и демократия: трудное сочетание // Теория и практика демократии. - Пер. с англ. – М. : Ладомир, 2006. – С. 223–227.
24. Мелков Ю. О. Демократія та раціональність // Практична філософія. – 2007. – № 3. – С. 98–109.
25. Михайленко М. В. Государство, глобализация, периферия: лидерство и упадок в XXI в. – Черновцы : Изд. дом «Букрек», 2007. – 384 с.
26. Негри А., Хардт М. Множество: война и демократия в эпоху империи. - Пер. с англ. – М. : Культурная революция, 2006. – 560 с.
27. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. - Пер. с исп. // Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды. – М. : Весь мир, 1997. – С. 43–164.
28. Острогорский М. Я. Демократия и политические партии. - Пер. с фр. – М. : РОССПЭН, 1997. – 640 с.
29. Паренти М. Демократия для немногих. - Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1990. – 504 с.
30. Патнем Р. Д., Леонарді Р., Нанетті Р. Творення демократії: Традиції громадянської активності в сучасній Італії. - Пер. з англ. – К. : Основи, 2001. – 304 с.
31. Рябчук М. Ю. Демократія та «партія влади» в Україні // Політ. думка. – 1994. – № 3. – С. 37–43.
32. Сарторі Дж. Політична демократія: раціональна та емпірична. - Пер. з англ. // Демократія: Антологія / [упоряд. О. Проценко]. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 135–142.
33. Сморгунов Л. В. Сравнительная политология : учеб. для бакалавров. – СПб. : Питер, 2012. – 447 с.
34. Современные избирательные системы. - Вып. 3: Испания, США, Финляндия, Япония / А. Г. Орлов, В. И. Лафитский, И. А. Ракитская, Т. О. Кузнецова. – М. : РЦОИТ: Типография «Новости», 2009. – 448 с.
35. Стрижак А. А. Виборче право в Україні. Історія і сучасність. – К. : Логос, 2012.
36. Тодыка Ю. Н., Яворский В. Д. Выборы органов местного самоуправления: конституционно-правовой аспект. – Х. : Факт, 1998.
37. Трипольський В. О. Демократія і влада. – К. : Парламентське вид-во, 1999. – 176 с.
38. Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность. - Пер. с англ. // Полит. исслед. – 1992. – № 5–6. – С. 156–162.
39. Філософія політики : навч. посіб. / В. П. Андрущенко та ін. – К. : Знання України, 2003. – 400 с.
40. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. – Л., 2010. – 462 с.

41. Шумпетер Й. А. Елітарна демократія і теорія конкурентного лідерства. - Пер. з англ. // Демократія: Антологія / О. Проценко (упоряд.). – К. : Смолоскип, 2005. – С. 467–485.
42. Aarts K. et al., Eds. Political Leaders and Democratic Elections. Comparative Politics. – Oxford, Oxford University Press, 2011.
43. Barber B. Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age. – Berkeley; L.A.; L. : University of California Press, 1984. – XXVI, 320 pp.
44. Bell J. Populism and Elitism: Politics in the Age of Equality. – Washington, D.C. : Regnery Gateway, 1992. – XIX, 202 p.
45. Burnheim J. Is Democracy Possible? The Alternative to Electoral Politics. – Cambridge: Polity Press, 1985. – 205 p.
46. Cohen J. Procedure and Substance in Deliberative Democracy // Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political / Ed. by S. Benhabib. – Princeton : Princeton University Press, 1996. – P. 95–119.
47. Comparative Study of Electoral Systems. – <http://www.cses.org>.
48. Crouch C. Post-Democracy. – Cambridge : Polity Press, 2004. – XI, 135 pp.
49. Guéhenno J.-M. La Fin de la Démocratie. – Paris : Flammarion, 1993. – 172 p.
50. Hirst P. Associative Democracy: New Forms of Economic and Social Governance. – Amerherst: University of Massachusetts Press, 1994. – 222 p.
51. Lukacs J. Democracy and Populism: Fear and Hatred. – New Haven, Conn.; L. : Yale University Press, 2005. – VIII, 248 p.
52. Macpherson C. B. Democratic Theory: Essays in Retrieval. – Oxford : Clarendon Press, 1973. – XII, 255 p.
53. Mielkov Iu., Tolstoukhov A., Parapan I. The Many-Faced Democracy. – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2016. – 282 p.
54. Mouffe Ch. Hegemony, Radical Democracy, and the Political. – L. : Routledge, 2013. – 256 p.
55. Popkin S. L. The Reasoning Voter: Communication and Persuasion in Presidential Campaigns. – Chicago; London : The University of Chicago Press, 1994. – 332 p.

Додаткова

56. Варзар І. М. Права, свободи та вольності людини, громадянина й народу в політолого-правознавчому дискурсі. – К. : МП «Леся», 2016. – 280 с.
57. Головатий М. Ф. Державна влада і місцеве самоврядування: проблема єдності і протиріч у сучасних умовах існування державності // Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика : зб. наук. пр. – К.; Т., 2017. – В 2 ч.: Ч. 1. – С. 16–19.
58. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. – М. : Логос, 2000. – 302 с.
59. Кагарлицкий Б. Ю. Политология революции. – М. : Алгоритм, 2007. – 576 с.
60. Кастельс М., Хіманен П. Інформаційне суспільство та держава добробуту: Фінська модель. - Пер. з англ. – К. : Ваклер, 2006. – 230 с.
61. Кримський С. Б., Павленко Ю. В. Цивілізаційний розвиток людства. – К. : Фенікс, 2007. – 316 с.

62. Ленин В. И. Государство и революция // Сочинения: в XXX т. – М.–Л. : Соцэргиз, 1931. – Т. XXI. – С. 365–455.
63. Локк Дж. Два трактата про врядування. - Пер. з англ. – К. : Основи, 2001. – 264 с.
64. Маркузе Г. Одномерный человек. - Пер. с англ. // Маркузе Г. Эрос и цивилизация. – М. : АСТ, 2002. – С. 252–526.
65. Монтескье Ш.-Л. О духе законов : Пер. с фр. – М. : Мысль, 1999. – 672 с.
66. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги. - Пер. з англ. – К. : Основи, 1994. – Т. 1. – 444 с.
67. Руссо Ж. Про суспільну угоду або Принципи політичного права. - Пер. з фр. - К. : Port-Royal, 2001. – 348 с.
68. Сосина И. А. Современные избирательные системы в аспекте политической компаративистики : дис. ... д-ра полит. наук : спец. 23.00.02. – М., 2003. – 312 с.
69. Токвиль А. Про демократію в Америці. -Пер. з фр. – К. : Всесвіт, 1999. – 587 с.
70. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. - Пер. с англ. – М.: АСТ, 2003. – 608 с.
71. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія : Пер. з англ. – К. : Основи, 1995. – 528 с.
72. Beauregard K. Gender, political participation and electoral systems: A cross-national analysis // European Journal of Political Research. – August 2014. – Vol.53, Iss.3. – P. 617–634.
73. Jacques M. Democracy isn't working // The Guardian. – 2004. – 22 June. – <http://www.guardian.co.uk/politics/2004/jun/22/usa.world>.
74. Karp J. A. Globalization and Voter Turnout in Times of Crisis // Globalization and Domestic Politics. Parties, Elections, and Public Opinion / Ed. By J. Vowles and G. Xezonakis. – Oxford, Oxford University Press, 2016. – P. 190–207.
75. Kayser M. A., Peress M. Benchmarking across Borders: Electoral Accountability and the Necessity of Comparison // American Political Science Review. – 2012. – Iss. 106(03). – P. 661–684.
76. Marinova D. Coping with Complexity: How Voters Adapt to Unstable Parties. – Barcelona : ECPR Press, 2017.
77. Vowles J. Globalization, Government Debt, Government Agency, and Political Efficacy: A Cross-National Comparison // Globalization and Domestic Politics. Parties, Elections, and Public Opinion / Ed. By J. Vowles and G. Xezonakis. – Oxford, Oxford University Press, 2016. – P. 155–171.
78. Wlezien C., Franklin M. N. The Future of Election Studies: Introduction // Electoral Studies. – 2002. – Iss. 21(2). – P. 157–160.